

Tomasz Resler
Zakład Historii Administracji
Instytut Historii Państwa i Prawa
Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii
Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie rozprawy doktorskiej
pt. „Wydział do Spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we
Wrocławiu. Organizacja i działalność w latach 1950-1973”

Problematyka stosunku polskich władz państwowych do kościołów i innych związków wyznaniowych po II wojnie światowej jest od lat przedmiotem badań naukowych. Jednak w obszarze działalności organów państwowej administracji wyznaniowej daje się zauważyć obszary niezbadane, które wymagają uzupełnienia stanu wiedzy.

Celem rozprawy jest zbadanie działalności Wydziału do Spraw Wyznań Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu w aspekcie zewnętrznym tj. działania i czynności prawne oraz pozaprawne podejmowane wobec instytucji i organizacji administrowanych oraz w aspekcie wewnętrznym tj. organizacja, struktura oraz jej zmiany, usytuowanie w strukturze administracji państwowej (poziome i pionowe), prawne podstawy działania, sprawy kadrowe itd.

Badany organ był wyspecjalizowanym w sprawach wyznaniowych organem administracji państwowej w ówczesnym województwie wrocławskim. Podejmowane przez ten organ działania miały często wymiar wieloaspektowy, powodowany próbą wypchnięcia religii ze sfery życia publicznego i sprowadzenia jej do roli czynnika mającego marginalny wpływ na rozwój społeczno-polityczny Polaków.

Rozprawa opiera się głównie na dokumentach zgromadzonych w archiwach państwowych, aktach prawnych obowiązujących w badanym okresie oraz literaturze naukowej. Dokonana analiza źródeł miała na celu zweryfikowanie lub potwierdzenie stanu badań i jego uzupełnienie. Główną podstawą bazy źródłowej jest dokumentacja wytworzona przez organy administracji państwowej odpowiedzialne za politykę wyznaniową.

Jako podstawową tezę przyjęto, że WdSW w rzeczywistości był organem administracji państwowej, którego głównym zadaniem było administracyjne sprawowanie ścisłej kontroli (w niektórych przypadkach i okresach administracyjne represjonowanie) kościołów i innych

związków wyznaniowych, a nie administrowanie w obszarze spraw wyznaniowych (jak to wynikało z przepisów prawa).

Kwestia polityki wyznaniowej władz centralnych, jej podstaw ideologicznych oraz głównych zasad była niezbędna do zakreslenia tła politycznego, prawnego i ideologicznego, w którym działał badany organ. Polityka wyznaniowa władz państwowych, w tym ze szczególnym uwzględnieniem jej specyfiki wobec Dolnego Śląska, była istotnym elementem badania działalności wydziału. Kolejnym problemem mającym wpływ na ogólną ocenę organu była jego organizacja i kompetencje. Ten problem należało rozstrzygnąć głównie w oparciu o przesłanki prawne i administracyjne. Istotnym zadaniem z punktu widzenia rozprawy doktorskiej okazało się zbadanie działalności organu wobec dominującego Kościoła katolickiego, ale także wobec mniejszościowych kościołów i związków wyznaniowych.

Rozprawa składa się z pięciu rozdziałów oraz z wstępu i zakończenia z wnioskami wynikającymi z analizy problemu badawczego. Rozdział I obejmuje politykę wyznaniową władz państwowych, jej podstawy ideologiczne oraz jej praktyczne prowadzenie przez organy państwa, ze szczególnym uwzględnieniem Dolnego Śląska. Dodatkowo przeanalizowano główne zasady prawa wyznaniowego ukształtowane przez konstytucję z 1952 r. oraz doktrynę.

Rozdział II poświęcony jest strukturze organizacyjnej. Omówiono genezę administracji wyznaniowej na terenie województwa wrocławskiego, usytuowanie organu w strukturze administracji państwowej, jego podporządkowanie oraz prawne podstawy działalności. W tym rozdziale zbadano również sprawy kadrowe i organizacyjne wydziału. Do analizy tej posłużyły akty prawne o różnej randze i wydane przez różne organy państwowe.

Rozdział III dotyczy działań wydziału w stosunku do organizacji Kościoła katolickiego, który uważany był za największego oponenta i kontestatora polityki wyznaniowej Polski Ludowej. Problem zbadano w wymiarze spraw personalnych, organizacyjnych Kościoła katolickiego oraz fiskalizmu państwowego. W dalszej części rozdziału omówiono metodologię pracy wydziału i kryteria oceny poszczególnych duchownych katolickich, sprawę duchownych współpracujących z władzami państwowymi, zagadnienia polityki personalnej prowadzonej przez wydział wobec Kościoła katolickiego oraz wykorzystanie fiskalizmu w prowadzonych działaniach.

Rozdział IV porusza kwestię działalności wydziału w tradycyjnych obszarach aktywności Kościoła katolickiego: działalność charytatywna, służba zdrowia, nauczanie religii i szkolnictwo wyznaniowe, działalność duszpasterska i religijna. W tym rozdziale omówiono także stosunek władz państwowych do zakonów.

Rozdział V dotyczy mniejszościowych kościołów i innych związków wyznaniowych działających na Dolnym Śląsku i pokrótce je charakteryzuje. Starano się odpowiedzieć na pytanie czy w stosunku do nich badany organ podejmował czynności o charakterze systemowym i planowym, czy miały one jedynie charakter doraźny. Podjęto też próbę odpowiedzi na pytanie o rolę mniejszościowych kościołów i innych związków wyznaniowych w polityce wyznaniowej państwa w województwie wrocławskim. Wreszcie poddano analizie potencjalne ich wykorzystywanie w walce z Kościołem katolickim.

W zakończeniu zaprezentowano wnioski ogólne i szczegółowe. Wszystkie przedstawione zagadnienia przeanalizowano przede wszystkim pod kątem prawnym, ale również historycznym i społeczno-politycznym. Analiza materiału archiwalnego oraz aktów prawnych różnego typu, wsparta literaturą naukową, pozwoliła na udzielenie odpowiedzi na wskazane problemy badawcze oraz zajęcie stanowiska wobec tezy postawionej na wstępie.

18.06.2020 